

נדרי דף כא

שבסוף ימיו היה לומד רק חומש ורואה בו את כל שאר החלקים].

נמצא שבאמת לא היתה כאן עלייה מחמת החטא, אלא ירידה.

רבי צדוק הכהן כתב חיבור על ספר יהושע (נדפס ב'ליקוטי מאמרים') ובפתיחתו דן על הגמ' שלנו. ומבאר כדרך הנ"ל, ומוסיף שהרי הסוגיא כאן עוסקת במה שאדם עושה כתוספת מיותרת לחייו, כגון כעס. וזו השייכות ל'נדר' שגם הוא נעשה כתוספת מיותרת - "דיין מה שאסרה תורה". וע"ז אומרת הגמ' שכמו כן אילו עם ישראל לא היה חוטא לא היו זקוקים לכל הספרים, שהם מיותרים במצב של קודם החטא.

ועדיין צ"ב בשלמא תושב"כ מוכן שהיתה ניתנת בכל מקרה, אבל במה נתייחד ספר יהושע. וביאר רבי צדוק שהנה משה רבינו הביא את התורה לעם ישראל בבחינת "נוצר תאנה". אבל מי שהוא "יאכל פריה", הוא יהושע שהוציא את התורה מן הכח אל הפועל בארץ ישראל. "פני משה כפני חמה" שהוא מקור האורה, "ופני יהושע כפני לבנה" שתפקידה להביא את האור של החמה אל מקום חשוך.

רבי צדוק בחיבור קדושת שבת (מאמר ו) מביא שבתקופה שעם ישראל היו במדבר ועדיין לא נכנסו לא"י, הם לא היו לגמרי בתוך העוה"ז, אלא תחת כנפי השכינה. הם עדיין לא נחתו לתוך מקום העבודה. רק משבאו לא"י נחשב שהתחיל מקום העבודה. יהושע הוא הכובש את א"י, דהיינו שמביא אותנו אל עיקר מקום העבודה. וכפי שהבאנו בסוף מסכת כתובות

שעיקר מקום העבודה ועשיית המצוות הוא בארץ ישראל.

ומסכם רבי צדוק: משה רבינו מוריד את התורה מהשמים לארץ, יהושע לוקח את הארץ ומחזיר אותה לשמים. הוא מביא את עבודת התחתונים חזרה לשמים. משה הוא השורש, יהושע הוא ההוצאה לפועל. מלכתחילה נתאוה משה להכנס לא"י ולהיות זה שמוציא לפועל, אבל למעשה התפקיד הזה ניתן ליהושע.

זה הפשט בגמ' כאן, שאילו עם ישראל לא היה חוטא, היה ניתן לנו רק עיקר התורה, שזה החמשה חומשי תורה שהם התורה שיורדת משמים, וכן ספר יהושע שהוא מקום העבודה של עם ישראל וצורת ההוצאה לפועל של התורה.

דף כג

כל נדרי והתרת נדרים בערב ר"ה

הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל.

הראשונים על אתר מזכירים שזה מנהגנו בליל יוה"כ לומר 'כל נדרי', שבו אנו מוסרים מודעה על כל השנה הבאה. ואף שהגמ' הזכירה 'ראש השנה', ליוה"כ ג"כ ניתן לקרוא 'ראש השנה' (עי' תוס').

וצ"ב, ראשית מפני מה לא אמרו יוה"כ. שנית, התוס' מביאים שהיתה נוסחה קדמונית בכל נדרי שמתירים את הנדרים של השנה הקודמת.

צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה

צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. במדרש תנחומא (וירא אות ד) מובא שהמקור לכך הוא מאברהם אבינו בתחילת פרשת וירא שאמר "ואקחה פת לחם" בלבד, ולבסוף הביא הרבה יותר מכך. ומן הצד השני, רשעים אומרים הרבה ועושים מעט, וכפי שהיה אצל עפרון בתחילת פרשת חיי שרה, שאמר לאברהם שיתן לו את השדה בחינם, ולבסוף נטל 400 שקל כסף עובר לסוחר.

ובאמת יש להבין מדוע הצדיקים עושים יותר ממה שאומרים?

החיד"א בפני דוד פרשת חיי שרה מביא שני ביאורים מגדולי המפרשים.

(א) אנו יודעים שתמיד עומדים מול האדם השטן והיצה"ר להפריע אותו במעשיו הטובים. אם אדם יאמר בפיו שהוא מתכוון לעשות דבר טוב, עלולים לצוץ כנגדו מעכבים. ועל כן עדיף שאדם לא ידבר על המעשים הטובים אלא יעשה אותם בשקט. (ב) אדם שמדבר על מה שהוא הולך לעשות, זה מראה שאינו עושה זאת בנפש חפצה. ומצינו כן בפרק אלו מציאות שאם אמר כלך אצל יפות, עצם זה שהוצרך לומר משהו, הדבר מראה שלא כ"כ ניהא ליה בעשייה של השליח.

בספר אור רש"י לסבא מקעלם (פרשת וירא מאמר צב) מבאר כך: כשאדם מדבר ואומר, כך הוא מציג את עצמו לאנשים אחרים. ובעצם הכל מן השפה ולחוץ. לעומת זאת, מה שאדם עושה ומבצע בפועל, זה משקף את מהותו האמיתית. המדבר גבוהה גבוהה ואינו עושה מה שאומר, הרי זה 'אחד בפה ואחד בלב'. הוא לא באמת מאמין בזה. הצדיקים אומרים מעט, ואילו המעשים שלהם המשקפים את מהותם, הרבה יותר גדולים.

ומבאר בכך את המשנה באבות "כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת" - דהיינו שמעשיו גדולים יותר מהאופן בו מוציא את חכמתו לחוץ. העשייה שמשקפת את הפנימיות שלו הרבה יותר גדולה ממה שרואים בחוץ.

דף כב

חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד

אלמלי חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע, שנא' כי רוב חכמה רב כעס.

והקשו המפרשים כיצד ניתן להבין שמפני שחטאו קיבלו יותר תורה?

ונביא דברי הקהלת יעקב לבעל המלא הרועים: בתורה שבכתב כלולה כל התורה כולה. אדם שלומד תושב"כ יכול להגיע מתוכה לכל התורה. אולם לאחר שעם ישראל חטא נוצר הפרש ביניהם ובין התושב"כ, עד שאינם יכולים לתפוס אותה במלוא המשמעות, ועל כן הם זקוקים לאמצעים שונים כדי לבאר את התושב"כ. ומוסיף המלא הרועים שיש יחיד סגולה שאולי יכולים להגיע למדרגה הזו [וכפי שידוע על הגר"א

בעשיית אתנו עומדים לפני המלך ומבקשים שיתחייס אלינו ככלב ויתן בלא לבקש תמורה.

דף כה

ג' הערות בעניין השבועה שהשביע משה את בני ישראל

משה רבינו השביע את כלל ישראל ואמר להם "לא על דעתכם אני משביע אתכם, אלא על דעתי ועל דעת המקום". ודנה הסוגיא במיני טענות שהיו ישראל יכולים לטעון, ומה תשובתם.

ונביא ג' הערות.

(א) הבונה ב'עין יעקב' אומר שהנקודה הזו שמושה רבינו משביע את עם ישראל, זהו יסוד כל התורה כולה, שהרי עיקר הטעות של הצדוקים והקראים היתה שסברו שכל אחד יכול לפרשת את התורה כרצונו. וקבלת התורה באמת היא 'על דעת המקום', דהיינו כפי שהקב"ה מסר לנו את הפירוש הנכון, בתורה שבעל פה. מכאן מגיעה האמונה בתורה בשע"פ

(ב) הגמ' מבארת שגם ע"ז נקראת 'אלהים'. ובענין הזה חשוב להזכיר מה שביארנו בעבר, ששמענו מפי מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, שכתוב בזהר שהמילה 'אלקים' מורכבת מצירוף של 'אלה' ו'מי' ובענין שנאמר "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". אם מחברים אותם יחד מגיעים לשם אלקים הנכון. אבל אם מתעכבים רק על ה'אלה', נשארים עם "אלה אלהיך ישראל" - עבודה זרה. נמצא שהשם אלקים הוא כשה'מי' מחובר ל'אלה', ואלהים אחרים הוא כשה'מי' לא מחובר.

וביאור הדבר בעומק הוא, שהשם אלקים הוא מידת הגבורה, ובמידה זו נברא העולם מלשון העלם שבו הקב"ה מסתתר כדי לתת מקום לנבראים לגלות אותו ובכך לזכות במידת הדין. ובאמת דוקא מפאת שהעולם מלא ערפל, ויש מקום לטעות, מפני זה נוצר מקום לזכות במידת הדין. יוצא שהשם אלקים שהוא מידת הדין והגבורה, הוא המקום שבו נוצר המקום לטעות ולהגיע לאלהים אחרים. והכל נכלל בדברי הגמ' כאן שגם ע"ז נקרא אלהים.

(ג) ציצית שקולה כנגד כל המצוות. באריז"ל מבואר שציצית הוא מלשון 'מצייץ מן החרכים'. וכן לשון זה נאמר על הציץ של כהן גדול שהוא גילוי גבוה מאד. ציצית היא גילוי הקב"ה הגבוה ביותר שיש בעולם, עד כדי כך שהבגד עצמו כ"כ קדוש וגבוה עד שאין לקדושתו ביטוי בעוה"ז, מפני שאינה לפי הממדים כאן.

ידוע שאדם מתחבר לכסא הכבוד ע"י הציצית שתכלת דומה לים וכו'. אבל ה"ה להיפך, שהקב"ה מתחבר אלינו דרך הציצית. כתוב רבי צדוק (פרי צדיק וישלח) על דברי חז"ל שכשאברהם אמר למלך סדום "אם מחוט ועד שרוך נעל" הוא זכה לחוט של תכלת, והיינו שכאשר אברהם הודיע לרבים שכל מה שיש לו מגיע מהקב"ה, ולא רצה לקבל ממלך סדום "שלא תאמר אני העשרתי את אברהם", בזכות זה קיבל את מצות ציצית שהיא הגילוי הגבוה ביותר.

ממילא זהו מה שהגמ' כאן אומרת: כל המצוות הן עצות כיצד להתחבר להקב"ה, אבל ציצית שקולה כנגד כולם, שהיא מביאה לדביקות הגדולה ביותר.

ותמה על כך ר"ת כיצד ניתן להתייחס ליוה"כ שעבר, והרי אין כאן התרת נדרים בפני שלשה, ועוד שצריך לפרט את הנדר. וצ"ב ליישב נוסחה זו.

והנה אנו נוהגים לעשות התרת נדרים גם בערב ר"ה, ושם אנו עושים בפני שלשה. ומה הפשט בזה? והנה לפי ר"ת ניחא מאד, שכיון שבכל נדרי אנו עוסקים בלהבא, על כן בערב ר"ה עושים לשעבר. ואכן מובא בשל"ה ועוד מפרשים שכיון שמסיימים את השנה, עושים התרת נדרים ביום האחרון של השנה כדי לתקן את כל השנה. ואולי זה הטעם שנתקן התרה זו, שכיון שכל נדרי לא מועיל לשעבר, תיקנו התרה כראוי על השעבר.

אבל לפי הנוסחה הקדומה שכל נדרי הולך אל שעבר, צ"ב מדוע עושים התרה בערב ר"ה.

וליישב את הקושיות הללו, נצרף את דברי חז"ל בספר הזוהר, שם מבואר שהתרת נדרים של יוה"כ מיוחד, שכן ביוה"כ עולים למקום גבוה, "עולם הבניה", ועל כן שייך בו התרה כללית. ולעיל ביארנו בשם הראשונים שנדר הוא דבר שמגיע מעבר לעולמנו ועל כן חל על המצוה. כשמגיעים ליוה"כ ההתרה מגיעה ממקום כ"כ גבוה, עד שאין צריכים את המערכות הרגילות.

ממילא, בזה אפשר ליישב את כל הקושיות. מה שהקשו איך אפשר לעשות התרת נדרים שלא בפני שלשה ובלי לפרט את הנדר, י"ל להתרת נדרים של יוה"כ שאני.

ואולי לפי"ז יש ליישב מה שאנו עושים התרה גם בערב ר"ה. דהתרת יוה"כ גדולה וגבוהה היא, ואין אנו רוצים להשתמש בה לנדרים רגילים, ומשאירים ליוה"כ נדרים כבדים.

ומוכן מה שהוזכר בגמ' ערב ראש השנה, שהרי העלייה של יום הכיפורים הוא בגמר עשרת ימי תשובה, לאחר עלייה של עשרה ימים למקום זה. וא"כ תחילת הדרך דכדי להגיע לעלייה הגדולה של יוה"כ, הוא בתהליך שמתחיל בר"ה. נמצא שאנו משתמשים בכוח שבוקע בר"ה ומתעצם ביוה"כ.

דף כד

כלבא ומלכא

"לאו כלבא אנא דמתהנינא מינך ולא מתהנית מינאי". "לאו מלכא אנא דמהנינא לך ואת לא מהנית לי".

מבואר כאן יסוד גדול שהגדרת ה'מלך' הוא שנותן ואינו מקבל דבר בתמורה. והגדרת 'כלב' היא הפוכה, שלוקח ואינו מחזיר שום דבר בתמורה. מלך וכלב הפכים זה לזה.

בספר אמרי דעת (מרבי מאיר שפירא מלובלין) מופיע וורט נפלא. איתא בתיקו"ז (תיקון ו) שכאשר עם ישראל ניצב ביוה"כ, רוב האנשים אינם שבים בתשובה אלא צווחים לפני הקב"ה ככלבים ואומרים 'הב הב'. מקשה רבי מאיר שפירא וכי כוונת חז"ל כאן לקטרג על רוב כלל ישראל?

אלא שיש כאן לימוד זכות על עם ישראל, שכאשר אנו קוראים להקב"ה "מלך", אנו מבקשים שיתנהג עמנו כמלך שרק נותן ואינו מבקש דבר בתמורה, ואנו נהיה ככלבים שרק מקבלים ואינם נותנים דבר בתמורה. שכיון שאין אנו בדרגה לתת בחזרה, אנו מכירים בדרגתנו שאין לנו שום דבר לתת בחזרה אל המלך.